

sti. Sjećam se da sam bila u Fargu, u Sjevernoj Dakoti, na dan kada je srušena presuda Roe v. Wade. Aktivisti su doslovno preko noći skupljali novac kako bi preselili kliniku za pobačaje u Minnesotu – susjednu državu u kojoj vrijede sasvim drugačija pravila. Taj mi je trenutak razotkrilo koliko je federalna razina krhka, koliko različiti politički “svjetovi” koegzistiraju unutar iste države. Upravo u toj Minnesoti danas gledamo scene i atmosferu koje su opasno blizu građanskom sukobu, u kontekstu duboke polarizacije u kojoj se različita politička uvjerenja više ne toleriraju kao dio istog demokratskog prostora. Kad zajednički okvir više ne drži, ideja jedinstvene demokracije počinje pucati – podvlači Tena Prelec, čiji je istraživački rad usmjeren na proširenje Europske unije, korupciju i geopolitiku. Prethodno je radila na Sveučilištu u Oxfordu i London School of Economics, a doktorirala je na Sveučilištu u Sussexu. Suautorica je knjige “Indulging Kleptocracy” (Oxford University Press, 2025.), zbog čijeg je predstavljanja prošle godine krajem veljače i u užujku ponovno boravila u SAD-u.

– Dok sam predstavljala našu knjigu o transnacionalnom omogućavanju korupcije, bilo je gotovo groteskno pratiti kako se iz dana u dan donose političke odluke koje su izgledale kao da su preuzete iz naših empirijskih poglavlja – ali ne kako bi se kleptokracija suzbila, nego kako bi se dodatno ojačala. Uvode se “zlatne vize” i povlašteni režimi za bogate, uključujući oligarhe, ukidaju se zahtjevi o stvarnom vlasništvu, zamrzava se provedba zakona o stranom podmićivanju, a istodobno se brutalno režu sredstva za civilno društvo. Posljedice su bile trenutačne: primjerice, u Srbiji su organizacije koje su dotad imale potporu USAID-a bile izložene racijama i zastrašivanju. Sve to jasno pokazuje da se više nije riječ samo o eroziji normi – maska je skinuta i više se čak i ne pretendira da su borba protiv korupcije i zaštita civilnog društva politički prioriteti – ističe Tena Prelec.

Danko Plevnik zaključuje da je Trump pokazao svu duhovitost udžbeničkoga ekonomskog liberalizma ujedinivši svoj svijet taksama na račun ostalog svijeta. Za Trumpa je, kako kaže, svaka međunarodna aktivnost stvar domaćeg ili osobnog biznisa, poput Odbora za mir u Gazi. Plevnik podsjeća da se Trump u prvom mandatu predstavio kao izolacionist, u drugom kao ekspanzionist.

– Napad na Venezuelu i otimanje predsjednika Madura i supruge iz spavaće sobe, koje su izvele američke tajne službe, za razliku od rumunjske tajne službe koja je usmrtila Nicolaeu and Elenu Ceaușescu, na suđenju poput onog Sadamu, pokazao je korake kako će Amerika postati energetski first! Je li to najava konačnog obračuna s valom “marea rosa” – plimom lijevo, ali ne i radikalno orijentiranih vlada Latinske Amerike i obnova Monroeove doktrine koju je državni tajnik John Kerry formalno opozvao u studenome 2013. u govoru pred Organizacijom američkih država. Koliko su luckasti “strateški planovi” pojedinih geopolitičkih književnika nakon Venezuele? I kolika je slabost cijele Latinske Amerike koja se već desetljećima ne miče od svojih panameričkih udruženja kao što su UNASUR, USAN, CELAC (Community of Latin American and Caribbean States) – čija je ideja bila oslobađanje Latinske Amerike od SAD-a i američke vojske. Za razliku od Europe, Latinska Amerika dijeli isti španjolski jezik, osim Brazila, no njezin portugalski govoreći predsjednik Lula da Silva pokrenuo je BRICS. Latinskoj Americi ostao je aktivan još samo instrument Mercosura, ali za partnera imaju EU, s još manje strasti za kontinentalnim ujedinjenjem, nesposobnim da okonča sporazum s Mercosurom (Argentinom, Brazilom, Paragvajem i Urugvajem) započetim

još u lipnju 2000.!? – objašnjava za Obzor ugledni karlovački i hrvatski novinar, koji se osobito istaknuo svojim geopolitičkim analizama.

Zašto je cijeli svijet, a osobito zapadni svijet, zakasnio u razumijevanju demokratske regresije, živeći u iluziji “kraja povijesti” i vjerujući da su demokratske institucije, jednom kada se uspostave, neuništive. Odgovarajući na pitanje zašto su mnogi danas iznenađeni erozijom demokracija, Prelec razloge dijelom pronalazi i u lošem mjerenju.

– Jer, ako demokraciju promatramo isključivo na razini države kao cjeline, puno toga nam promakne. Dominacija kvantitativnih pokazatelja i prosjeka zamagljuje procese koji se događaju ispod radara. Autokratizacija se ne odvija ravnomjerno. Ona je mrežna, fragmentirana, transnacionalna. Znamo za transnacionalne civilne mreže, ali puno manje govorimo o transnacionalnim “necivilnim” mrežama: financijskim, pravnim i političkim “enablerima” koji – često formalno legalno – omogućuju korupciju, pritiske i zloupotrebe – upozorava Prelec.

Prema njezinim riječima, i u Trumpovu slučaju nije riječ o izoliranim ekscesima, nego o kontinuumu: postupnom pomicanju granica izvršne moći, instrumentalizaciji institucija, militarizaciji retorike, posebno putem migracije. Kaže i da smo slične obrasce vidjeli i drugdje – primjerice u Venezueli – gdje je migracijska retorika korištena kao poluga za eskalaciju nasilja. Zbog toga moramo biti vrlo oprezni kad se slična retorika upotrebljava kod nas u Europi, upozorava.

U Europi je situacija osobito ozbiljna s obzirom na to da u tri ključne europske države, Njemačkoj, Francuskoj i Ujedinjenom Kraljevstvu, jačaju populističke i nedemokratske snage. Demokratska regresija zahvatila je cijelu regiju, a ni Hrvatska nije iznimka. Prelec osobito zabrinjava “mainstreamanje krajnje desnice” u Europi. To je put s kojeg se teško vraća. U Hrvatskoj se, kako kaže, atmosfera već promijenila. Stvari koje su nekad bile nezamislive danas se relativiziraju kao “trendovi”. Ali trendovi postaju norme, ističe.

Pa ipak, naša sugovornica pronalazi razloge i za oprezni optimizam.

– Trump često podiže uloge do

ekstrema, a zatim ih vraća korak unatrag. I to je dio iste normalizacije devijacije, ali znači i da ne treba svaku objavu ili potez uzimati zdravo za gotovo. Tamo gdje kontrole još postoje, sustav se može oporaviti. Zato su slobodni mediji, slobodna akademska zajednica i neovisne institucije presudni. Vidimo i uspon srednjih sila i ponovno traženje “trećeg puta”. To je nedavno vrlo jasno artikulirao kanadski premijer Mark Carney. U ovom trenutku sve upućuje na zaoštavanje među velikim silama, ali promjena paradigme moguća je i bila bi totalni “game changer”. Još jedan razlog za oprezni optimizam jest civilno društvo. Povijesno gledano, upravo se u najtežim okolnostima rađaju demokratske inovacije. Vidimo da civilno društvo često reagira i onda kada izostane jasna politička poruka – ili kada dolazi do pritisa i ugnjetavanja – pa čak i kada podrška s razine EU zakaže. U europskim studijama to se opisuje kao “europreizacija odozdo”: spontana, društvena reakcija na narušavanje vladavine prava i demokratskih standarda. Posebno je ohrabrujuće što se taj obrazac sve češće javlja među mlađim generacijama, koje sve otvorenije odbijaju pristati na status quo – i to diljem svijeta – kaže nam Prelec, a na pitanje može li EU istodobno postati geopolitički snažna i vrijednosno dosljedna, odgovara potvrdno, ali samo ako napravi jasan i samouvjeren izbor. Prema njezinim riječima, Europska unija mora svjesno preuzeti ulogu posljednjega ozbiljnog bastiona multikulturalizma, ljudskih prava i vladavine prava.

– Umjesto povlačenja u puki transakcionalizam, EU mora nepokolebljivo i dosljedno braniti te vrijednosti tamo gdje ima stvaran utjecaj, a to je prije svega u vlastitom susjedstvu i u odnosu prema zemljama kandidatkinjama. Upravo takav, vrijednosno jasan i principijelan pristup ne bi oslabio, nego bi ojačao geopolitičku relevantnost Europske unije u svijetu u kojem su norme sve rjeđe, ali zato sve dragocijenije – naglašava Tena Prelec.

Kada je riječ o Europskoj uniji, Plevnik je pesimističniji.

– Ako taj izborni i birokratski orijentiran EU ne mari za vrijeme, čemu se onda mogu nadati zemlje zapadnog Balkana? Da uđu 2027. u EU s Ukrajinom, koju neke članice

BORIS ŠČITAR/PIXSELL

Trump je u rekonceptualizaciji Grenlanda skinuo masku licemjerja tzv. europskim liderima. Nakon ubojstva 83 osobe koje su štitile integritet Venezuele i njena predsjednika, oni nisu rekli da autoritarnost nema legitimiteta ni po sebi ni po savezništvu, već su se obrušili na “diktatora Madura”. Kada je na red došao Grenland, europski su čelnici Trumpa u javnosti kritizirali, a privatno su mu slali pomirbene poruke, napominje Danko Plevnik

Unije nikako ne žele, ne samo iz agromskih razloga. Iako je u svojim strateškim opcijama smanjio američku volju za “promjenom režima” i širenje na tuđe teritorije, odbacio armagedonski sukob s Rusijom i Kinom, Trump je u rekonceptualizaciji Grenlanda skinuo masku licemjerja tzv. europskim liderima. Nakon ubojstva 83 osobe koje su štitile integritet Venezuele i njezina predsjednika, oni nisu rekli da autoritarnost nema legitimiteta ni po sebi ni po savezništvu, već su se obrušili na “diktatora Madura”. Kada je na red došao Grenland, europski su čelnici Trumpa u javnosti kritizirali, a privatno su mu slali pomirbene poruke. Trump ih je objavio i opraao kao mučitelje SAD-a i NATO-a. Time je marktvenovski otkrio karakteristike eurokracije: neznanje i samopouzdanje. Eurounijski prvaci su na mjesta došli ulizivanjem unutar vlastite stranke, a potom unutar svoje političke skupine u Europskom parlamentu i Europskoj ko-

misiji. To političko samozadovoljstvo napumpanim karijernim egoizmom, koje ugnježđuje svoje privatne kadrove po eurounijskim uredima, otuđilo ih je od osiromašenih i obespravljenih građana i naroda koji traže povratak demokratskog suvereniteta. U Njemačkoj putem novog Weimara, u Francuskoj putem socijalno modificirane lepenovštine – kaže Plevnik.

Najbolji trenutak za stvaranje ujedinjenije, a time i autonomnije i kohezivnije Europske unije bio je početkom našeg stoljeća kada su tri mudraca, Valéry Giscard d’Estaing, Giuliano Amato i Jean-Luc Dehaene, uoči najvećeg proširenja Unije u povijesti, osmislili buduću institucionalni i politički okvir Europske unije, što je onda vodilo prema Konvenciji o budućnosti Europe i nacrtu Ustava Europske unije. Bio je to dosad najhrabriji pokušaj da se Europa transformira u stvarnu političku uniju, dovoljno ujedinjenu da brzo i učinkovito donosi odluke, ali uz očuvanje nacionalnog suvereniteta članica.

Nažalost, Europa je tu prilikom propustila. Predloženi Ustav najprije je 2005. odbačen na referendumu u Francuskoj, a zatim i u Nizozemskoj. Odbacivanje europskog Ustava bio je prvi veliki trijumf populističke i demagoške retorike. Odonda traje postupna europska demokratska regresija. Tada je započela i institucionalna kriza Europske unije, iz koje Unija još nije izašla iako je u međuvremenu umjesto Ustava ujedinjena Europa dobila komplicirani i neadekvatni Lisabonski ugovor, koji je još na snazi. Europa danas ne plaća cijenu samo loših politika nego i činjenice da je 2005. odustala od toga da postane prava politička zajednica. Tada, kada je bilo mirno, bilo je najbolje vrijeme za izgradnju zajedničke europske kuće na čvrstim temeljima. Sada, kada je Europa pod paljbom i s istoka i sa zapada, bit će teže. Širina i dubina geopolitičke krize s kojom se Europa sada suočava nesumnjivo zahtijeva novu i ambicioznu promjenu ugovora, a samo federalna Europa – ili federalnija, ujedinjenija i ambicioznija Unija – može odgovoriti na sadašnje izazove. To je nova prilika za Europu, a uskoro ćemo doznati hoće li razum ovaj put nadvladati populizam i demagogiju. ●

REUTERS/PIXSELL

U Europi je situacija osobito ozbiljna, upozorava Tena Prelec, s obzirom na to da u tri ključne europske države, Njemačkoj, Francuskoj i Ujedinjenom Kraljevstvu (na slici u prvom planu Emmanuel Macron, Ursula von der Leyen, Friedrich Merz tem krajnje desno, Keir Starmer) jačaju populističke i nedemokratske snage. Demokratska regresija zahvatila je cijelu regiju, a ni Hrvatska, kaže, nije iznimka